

Κώνστα, Ν. (2023). Ηθικά διλήμματα και ζητήματα ηθικών κρίσεων των εκπαιδευτικών μουσικής στη Δημόσια Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στο Θ. Ράπτης & Ε. Περακάκη (Επιμ.), *Η Μουσική Εκπαίδευση σε έναν κόσμο που αλλάζει: Ταυτότητες, Αξίες, Εμπειρίες. Πρακτικά του 9ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 158-166). Ε.Ε.Μ.Ε.

Ηθικά διλήμματα και ζητήματα ηθικών κρίσεων των εκπαιδευτικών μουσικής στη Δημόσια Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Νασία Κώνστα

Εκπαιδευτικός μουσικής, Υποψήφια Διδάκτωρ
nasiacello@hotmail.com

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας υπήρξε η μελέτη και καταγραφή των ηθικών διλημάτων των εκπαιδευτικών μουσικής της Δημόσιας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε συνάρτηση με την εργασιακή τους εμπειρία. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης. Το δείγμα αποτέλεσαν δέκα (10) εκπαιδευτικοί μουσικής (νεοδιόριστοι αναπληρωτές και μόνιμοι και αναπληρωτές εκπαιδευτικοί με πολύχρονη προϋπηρεσία). Μέσα από την εξιστόρηση αυτών των διλημάτων επιχειρήθηκε να διερευνηθούν τα είδη και η συχνότητα αυτών, η διαδικασία λήψης ηθικών αποφάσεων, οι παράγοντες που τις επηρεάζουν καθώς και ο βαθμός της εμπλοκής της προσωπικής στην επαγγελματική ηθική. Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί μουσικής ανέφεραν πως τα ηθικά διλήμματα αποτελούν συχνό φαινόμενο και πρόκληση στην καθημερινότητα της επαγγελματικής τους ζωής. Ως προς τον τομέα των κρίσεων και αποφάσεών τους, η εργασιακή εμπειρία φάνηκε να μην αποτελεί παράγοντα επιρροής, καθώς οι τελευταίες διαμορφώνονται περισσότερο από τις προσωπικές τους ηθικές αξίες και αρχές.

Λέξεις κλειδιά: ηθικά διλήμματα, ηθικές κρίσεις, μουσική εκπαίδευση, Ηθική Φιλοσοφία

Ethical dilemmas and matters of ethical judgments of music teachers in Primary and Secondary Greek Educational system

Nasia Konsta

Music teacher, PhD candidate
nasiacello@hotmail.com

Abstract

The aim of the current qualitative research is to study and record the moral dilemmas faced by the music teachers in the Primary and Secondary Greek Educational System in correlation with their working experience. The data collection was realized with the aid of semi-structured interviewing. The sample consists of ten (10) music teachers (newly-appointed substitute teachers and permanent or substitute but with long experience). While exploring these dilemmas it has been attempted to shed light on their types and frequency, on the process of taking moral decisions, on the factors that affect them, as well as on the degree that personal morality interferes with professional. The results have shown that the moral dilemmas are a common and frequent phenomenon and challenge in the everyday life of the professional life. As to their judgement and decision making, working experience did not seem to be an influential factor, since teacher's moral values seem to play a more pivotal role.

Keywords: ethical dilemmas, ethical judgments, music education, Moral Philosophy

Εισαγωγή

Ο λειτουργηματικός χαρακτήρας του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, όπως έχει διαμορφωθεί στη συνείδηση των ίδιων των εκπαιδευτικών αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία, προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τις παραμέτρους που πρέπει να διέπουν το συγκεκριμένο επάγγελμα. Οι εκπαιδευτικοί σύμφωνα με τα κοινωνικά δεδομένα της εποχής θα πρέπει πέραν της άρτιας επιστημονικής κατάρτισης και των επαγγελματικών δεξιοτήτων, να διακατέχονται και από ηθικές αξίες, όπως είναι δικαιοσύνη, η ισότητα και η δημοκρατικότητα. Σύμφωνα με την Campbell (2003) αυτά τα στοιχεία αποτελούν τον πυρήνα της ηθικής φύσης του επαγγέλματος -στα πλαίσια του οποίου απαιτείται η λήψη άμεσων αποφάσεων-, γεγονός το οποίο υποχρεώνει πολλές φορές τους εκπαιδευτικούς να εισέρχονται σε διλημματικές καταστάσεις εντός των οποίων πρέπει να σταθμίσουν κοινωνικούς κανόνες ηθικής και προσωπικές πεποιθήσεις. Η παράμετρος αυτή καθιστά αυτονόητη την ηθική καλλιέργεια των ατόμων που το υπηρετούν, καθώς το ήθος των διδασκόντων μπορεί σε σημαντικό βαθμό να επηρεάσει το αποτέλεσμα της εργασίας τους (Allsup & Westerlund, 2012).

Έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις σχετικά με το αν θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να φέρουν στη διδασκαλία τους στοιχεία των προσωπικών τους πεποιθήσεων ή αν οφείλουν να αντιμετωπίζουν το επάγγελμά τους ως έναν ρόλο με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Η Ruitenberg (2011) υποστηρίζει ότι θα πρέπει να υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ των προσωπικών αρχών του εκπαιδευτικού και του ρόλου του ως επαγγελματία, καθώς στην ίδια τη φύση του επαγγέλματος ενυπάρχουν ηθικές δεσμεύσεις, οι οποίες καθορίζουν κυρίως τον τρόπο με τον οποίο εκείνος θα πρέπει να ενεργεί. Ωστόσο, όπως αναφέρει η Nias (1987), η ιδιότητα του εκπαιδευτικού ταυτίζεται συχνά με την προσωπικότητά του, καθώς οι εκπαιδευτικοί είναι φορείς και της προσωπικής τους ηθικής. Πάνω σε αυτή τη συλλογιστική δημιουργείται εύλογα το ερώτημα, εάν οι εκπαιδευτικοί τελικά μπορούν παραμερίσουν τις προσωπικές του ηθικές αρχές και αξίες, προκειμένου να συμπλεύσουν με το πεδίο ηθικής του ευρύτερου κοινωνικού και σχολικού περιβάλλοντος στο οποίο καλούνται να εργαστούν, ή εάν συνειδητά ή ασυναίσθητα εφαρμόζουν και μεταφέρουν τις προσωπικές τους ηθικές αντιλήψεις.

Μολονότι η ηθική ως έννοια έχει παγκόσμιο χαρακτήρα, παραμένει ωστόσο δύσκολο να προσδιοριστεί με αντικειμενικό τρόπο και σαφείς παραμέτρους, καθώς σε μεγάλο βαθμό διέπεται από υποκειμενικά κριτήρια. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις ετερόκλητες και συχνά αντιμαχόμενες μεταξύ τους θεωρίες, τόσο στη φιλοσοφία όσο και στην ψυχολογία της ηθικής, οι οποίες αρθρώνουν διαφορετικές αντιλήψεις για τον ηθικό βίο, την ηθική προσωπικότητα και τις ηθικές κρίσεις (Rachels & Rachels, 2015). Θεμελιώδες, ωστόσο, ερώτημα σε όλες τις θεωρίες της Ηθικής Φιλοσοφίας αποτελεί ο προσδιορισμός της έννοιας του «σωστού» ή αλλιώς του «ευ πράττειν» κατά την Αρχαιότητα.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και τη θεωρία των Αρετών τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός ενάρετου ανθρώπου είναι αυτά τα οποία οδηγούν στην ευτυχία και εν προκειμένω ηθικά σωστός είναι ο άνθρωπος ο οποίος με τη δική του ελεύθερη βούληση ενεργεί ηθικά μέσω της συνήθειας (Franeta & Protopapadakis, 2014). Σε μια άλλη προσέγγιση του τί είναι ηθικά σωστό ο Καντ ανέπτυξε τη θεωρία ότι ηθικά σωστό θα πρέπει να θεωρείται οτιδήποτε θα μπορούσαμε να αποδεχτούμε ως καθολικό νόμο (Rachels & Rachels, 2015). Η θεωρία, επομένως, της Δεοντολογίας, όπως ονομάστηκε, δίνει έμφαση στο καθήκον προκειμένου να διαχωρίσει τις έννοιες του σωστού και του λάθους σε αντιδιαστολή με τη θεωρία του Ωφελιμισμού -όπως αυτή θεμελιώθηκε από τους Bentham και Mill- στην οποία υποστηρίζεται ότι η έννοια του «σωστού» σχετίζεται με τις πράξεις εκείνες οι οποίες επιφέρουν την ευτυχία στους περισσότερους (Mill, 1998/1861). Στη σύγχρονη εποχή η Εφαρμοσμένη Ηθική, ως ένας πρακτικός κλάδος της

Ηθικής Φιλοσοφίας έρχεται να προσθέσει μια επιπλέον παράμετρο στην έννοια του «σωστού» και να θέσει το ερώτημα «τι είναι σωστό να κάνουμε στη συγκεκριμένη περίπτωση» (Franeta & Protoparadakis, 2014).

Μουσική Εκπαίδευση και Ηθική

Σύγχρονες έρευνες στον τομέα της μουσικής εκπαίδευσης έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η μουσική διδασκαλία σχετίζεται τόσο με την ίδια την τέχνη της μουσικής όσο και με την παιδαγωγική επιστήμη (Brand, 2009). Ειδικότερα, στον κλάδο της ψυχολογίας έχουν διεξαχθεί έρευνες προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην προσωπικότητα μεταξύ του μουσικού-εκτελεστή και μουσικού-εκπαιδευτικού (Davidson, 2002· Teachout, 2001). Σύμφωνα με αυτές διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά ανάμεσα σε αυτές τις δύο κατηγορίες.

Συγκεκριμένα, οι μουσικοί που ασχολούνται με την εκπαίδευση συχνά έρχονται αντιμέτωποι με δύο ρόλους· του μουσικού και του εκπαιδευτικού. Μέσα από τις μελέτες διαπιστώθηκε ότι οι μουσικοί εκπαιδευτικοί έχουν την τάση να είναι πιο συντηρητικοί σε σχέση με τους μουσικούς εκτελεστές και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους να προσιδιάζουν περισσότερο με αυτά των δασκάλων (Davidson, 2002). Κατά συνέπεια, ένας εκπαιδευτικός μουσικής στην διάρκεια της επαγγελματικής του πορείας και στα πλαίσια αυτού του διφυούς ρόλου καλείται να διαχειριστεί καταστάσεις οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στην καλλιτεχνική του ιδιότητα αλλά και στην εκπαιδευτική (Lien, 2012).

Ειδικότερα, από τη δεκαετία του '90 ξεκίνησαν στον τομέα της μουσικής εκπαίδευσης να διενεργούνται έρευνες γύρω από την ηθική διάσταση του ρόλου των εκπαιδευτικών μουσικής και των ηθικών διλημάτων που προκύπτουν μέσα στο διδακτικό τους έργο (Abrahams & Head, 1998/2005). Σύμφωνα με τον Regelski (2014) ζητήματα τέτοιας φύσεως θα πρέπει να αντιμετωπίζονται μέσω μιας «ηθικής αντίστασης», τα κριτήρια της οποίας μπορούν να αντληθούν από τις προαναφερθείσες θεωρίες Ηθικής Φιλοσοφίας (Ωφελιμισμός, Δεοντολογία και θεωρία Αρετών). Στο ίδιο πνεύμα οι Allsup και Westerlund (2012) καθώς και οι Elliott και Silverman (2019) υποστηρίζουν ότι το επαγγελματικό μέλλον των εκπαιδευτικών μουσικής θα πρέπει να αποβλέπει στην καλλιέργεια της ηθικής τους ευαισθησίας ώστε οι ίδιοι μετέπειτα να μπορέσουν με τις κατάλληλες παιδαγωγικές τεχνικές να εμφυσήσουν στους μαθητές τους ηθικές αξίες.

Αξιοσημείωτη έρευνα στον τομέα της Εφαρμοσμένης Ηθικής υλοποιήθηκε από το «Jubilee Centre for Character and Virtues» με την έρευνα του Arthur «The Good Teacher project» (Arthur et al., 2015) πάνω στα ηθικά διλήματα των εκπαιδευτικών της Μ. Βρετανίας και τις διαφορές των ηθικών κρίσεων μεταξύ των μελλοντικών εκπαιδευτικών, των νεοδιόριστων και των εκπαιδευτικών με πολύχρονη εργασιακή εμπειρία (Peterson & Arthur, 2020). Στο ίδιο ερευνητικό πεδίο, αλλά εστιάζοντας στη μουσική εκπαίδευση, εργάστηκε και η Lien (2012) η οποία κατέγραψε τα ηθικά διλήματα των εν ενεργεία εκπαιδευτικών μουσικής των Μεσοδυτικών Πολιτειών της Αμερικής συνοψίζοντας τα παραπάνω σε πέντε βασικές κατηγορίες που σχετίζονται με ζητήματα παιδαγωγικής φύσης, επιβολής, δίκαιης κατανομής πόρων, σχέσεων και διαφορετικότητας.

Η ταυτότητα της έρευνας

Με δεδομένο ότι στην Ελλάδα δεν έχει καταγραφεί κάποια έρευνα στον τομέα των ηθικών διλημάτων των εκπαιδευτικών της μουσικής, η ερευνήτρια επεχείρησε να καταγράψει τα εν λόγω διλήματα και μέσω αυτών να ερευνήσει πτυχές των ηθικών κρίσεων των εκπαιδευτικών. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν ως προς τη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος δημιούργησαν κατ' ουσία έναν μονόδρομο ως προς την επιλογή της ποιοτικής μεθόδου έρευνας και της χρήσης του εργαλείου της ημιδομημένης συνέντευξης (Fowler & Floyd, 2014), ενώ η ανάλυση των δεδομένων έγινε μέσω της μεθόδου της θεματικής ανάλυσης (Nowell et al., 2017).

Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα έλαβαν μέρος δέκα εκπαιδευτικοί μουσικής της Δημόσιας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Από αυτούς οι έξι (6) ήταν γυναίκες ηλικίας από 25-51 ετών και οι τέσσερις (4) άνδρες ηλικίας από 25-54 ετών. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν με κριτήριο τα έτη προϋπηρεσίας. Κατά συνέπεια, από τους δέκα συμμετέχοντες οι τέσσερις (4) ήταν νεοδιόριστοι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί, οι οποίοι εργάζονταν έως και τέσσερα χρόνια στην εκπαίδευση, ενώ οι υπόλοιποι έξι (6) ήταν μόνιμοι και αναπληρωτές εκπαιδευτικοί με προϋπηρεσία άνω των δέκα ετών. Ο διαχωρισμός αυτός έγινε ως μία απόπειρα εξασφάλισης ορθής αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος προκειμένου να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα της έρευνας και να διερευνηθεί εάν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο αυτών ομάδων (Fowler & Floyd, 2014). Ειδικότερα, επιχειρήθηκε να διερευνηθεί εάν υπάρχουν συγκεκριμένου τύπου ηθικά διλήματα, τα οποία εντοπίζονται διακριτά σε σχέση με την εργασιακή εμπειρία είτε στη μια είτε στην άλλη κατηγορία, καθώς και αν εντοπίζονται σημαντικές διαφορές στη λήψη ηθικών αποφάσεων και στους τρόπους με τους οποίους αυτοί διαχειρίζονται την εκάστοτε κατάσταση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας

Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώθηκε ότι τα ηθικά διλήματα χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες: ηθικά διλήματα με την ιδιότητα του μουσικού και ηθικά διλήματα με την ιδιότητα του εκπαιδευτικού. Από την πρώτη κατηγορία παρουσιάστηκαν ηθικά διλήματα σε σχέση με την επιλογή διδακτικού υλικού, με τις παρεμβάσεις τρίτων σε καλλιτεχνικά ζητήματα, με τη συμπερίληψη των μαθητών και με την αξιολόγησή τους. Από τη δεύτερη κατηγορία παρουσιάστηκαν διλήματα σε σχέση με την επαγγελματική ηθική, τη διαχείριση σχέσεων με τους μαθητές και τις παρεμβάσεις τρίτων στο εκπαιδευτικό έργο. Οι εκπαιδευτικοί μουσικής ανέφεραν πως τα ηθικά διλήματα αποτελούν συχνό φαινόμενο και πρόκληση στην καθημερινότητα της επαγγελματικής τους ζωής. Ως προς τον τομέα των κρίσεων και αποφάσεών τους, η εργασιακή εμπειρία φάνηκε να μην αποτελεί παράγοντα επιρροής, καθώς οι τελευταίες διαμορφώνονται περισσότερο από τις προσωπικές τους ηθικές αξίες και αρχές.

Επιλογή διδακτικού υλικού

Σύμφωνα με τις αφηγήσεις των εκπαιδευτικών η επιλογή του διδακτικού υλικού αποτελεί ένα μείζον θέμα στο ξεκίνημα της επαγγελματικής τους πορείας. Στην έρευνα αποτυπώθηκε ως ηθικό δίλημμα κυρίως από τους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς. Η διλημματική κατάσταση αυτών επικεντρώνεται κυρίως στο αν θα ακολουθήσουν το Αναλυτικό Πρόγραμμα ή αν θα συμπλεύσουν με τις μουσικές επιλογές των μαθητών τους ή τις δικές τους πεποιθήσεις για το τι είναι καλό να διδαχθεί. Οι αποφάσεις τους ως προς αυτό το ζήτημα έτειναν προς μια προσέγγιση με όρους της θεωρίας τους Ωφελιμισμού καθώς οι περισσότεροι απάντησαν πως οι επιλογές των μαθητών, εάν αξιοποιηθούν

κατάλληλα, μπορούν να προσφέρουν περισσότερα οφέλη στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Παρεμβάσεις σε καλλιτεχνικά ζητήματα

Ένα ζήτημα το οποίο συχνά πυροδοτεί ηθικούς προβληματισμούς και εγείρει έντονες συναισθηματικές διεργασίες και προβληματισμό είναι οι παρεμβάσεις τρίτων στο εκπαιδευτικό έργο. Μολονότι στις αφηγήσεις τους αναφέρθηκαν σε πιέσεις και δυσμενείς επιπτώσεις στο εργασιακό τους πλαίσιο, οι περισσότεροι από αυτούς, ωστόσο, φάνηκε να μην επηρεάζονται από τη γνώμη τρίτων στηρίζοντας την επιλογή τους με γνώμονα την επιστημονική τους κατάρτιση και τις προσωπικές τους αξίες και προτάσσοντας λογικά επιχειρήματα σε σχέση με την ελευθερία της έκφρασης και την άρνηση της λογοκρισίας στην τέχνη. Οι κρίσεις τους θα έλεγε κανείς πως διαμορφώθηκαν με δεοντολογικά κριτήρια. Αυτό γίνεται ακόμη πιο κατανοητό και με τα ακόλουθα παραδείγματα:

Σε μια γιορτή για την 17 Νοέμβρη, όπου είχαμε ανεβάσει το έργο «Ο κύκλος με την κιμωλία» του Μπρεχτ, είχα βάλει το τραγούδι «4 στρατηγοί» του Χατζιδάκι... Λόγω των αντιδράσεων ορισμένων γονιών, οι οποίοι παρεμήνευσαν το νόημα των στίχων του τραγουδιού, μου ζήτησε η διευθύντρια να ελέγχει εκείνη πρώτα τί τραγούδια θα διδάσκω και μετά να τα δίνω στα παιδιά... της είπα ότι δε θα λογοκριθώ από εκείνη και ότι, αν ήθελε, να με ανέφερε στον προϊστάμενο.

Στο ίδιο κλίμα ο/η εκπαιδευτικός περιγράφει:

Μια διευθύντρια επενέβη στο ρεπερτόριο μιας γιορτής ζητώντας μου να μη βάλω «πολύ αριστερά τραγούδια»... και ο Σύλλογος, βέβαια, το υποστήριζε αυτό... Αλλά δεν της το έκανα τελικά! Νιώθω ότι εισχωρούν στο αντικείμενό μας και αυτό -πλέον- δεν το δέχομαι.

Συμπερίληψη μαθητών

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα διλήμματα των εκπαιδευτικών παρουσιάζει ο άξονας της συμπερίληψης, καθώς μέσω αυτού ανακύπτουν επιπλέον ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τις έννοιες της ισοτιμίας, της ισότητας αλλά και της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης του εκπαιδευτικού έργου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι οι εκπαιδευτικοί διατυπώνουν κοινές θέσεις σε αυτού του είδους τα διλήμματα και επιχειρούν να ενεργήσουν μέσα σε αυτά τόσο με μια ωφελμιστική ηθική προσέγγιση, προσβλέποντας σε μια ωφέλεια για τους περισσότερους, όσο και με μια στάση η οποία σχετίζεται περισσότερο με το περιεχόμενο και της θεωρίας των Αρετών.

Συχνά μου έχει τύχει να εντάξω σε ομάδες- λόγω της φύσης της δουλειάς- παιδιά που οι υπόλοιποι δεν τα κάνουν παρέα, δεν τους δίνουν βήμα, δεν τα συμπεριλαμβάνουν στις ομάδες τους... οπότε και εκείνα έχουν παραιτηθεί και, αν αυτό αποτελεί ηθικό δίλημμα, τότε ναι, σε εμένα έχει συμβεί να μην ξέρω πώς να αντιμετωπίσω μια τέτοια κατάσταση και στα 45 λεπτά να πρέπει να σκεφτώ, αν πρέπει να κάνω κάτι και να πιέσω μια κατάσταση και πώς να τα συμπεριλάβω στις ομάδες... Το ηθικό δίλημμα βρίσκεται στο πόσο χρόνο μπορώ να διαθέσω και, αν πρέπει να διαθέτω χρόνο, για να βρίσκω τρόπους να φέρνω κοντά αυτά τα παιδιά με τα υπόλοιπα.

Αξιολόγηση μαθητών

Από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών στην έρευνα διαπιστώθηκε ότι ο τομέας της αξιολόγησης αποτελεί μια πράξη με ηθικό περιεχόμενο, καθώς τα κριτήρια τα οποία τη συνιστούν ενδέχεται να έχουν ηθικές επιπτώσεις. Τα ηθικά διλήμματα που καταγράφηκαν αντλήθηκαν κυρίως από νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς καθώς, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, δεν έχουν αποκρυσταλλωμένη άποψη σε σχέση με τις παραμέτρους που πρέπει να συμπεριλάβουν στη βαθμολογία τους. Συνάγεται επομένως το συμπέρασμα ότι η εργασιακή εμπειρία προσφέρει με την πάροδο

του χρόνου τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να ορίζουν τα κριτήρια αξιολόγησης και να μπορούν να αιτιολογούν τις κρίσεις και αποφάσεις τους χωρίς να εισέρχονται σε διλημματικές καταστάσεις.

Επαγγελματικό ήθος

Το επαγγελματικό ήθος αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο απασχολεί τους εκπαιδευτικούς από τα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής τους πορείας, καθώς τα διλήμματα τα οποία προκύπτουν ενδέχεται να συγκρούονται έντονα με τις προσωπικές τους ηθικές αξίες. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί ανέφεραν αρκετές περιπτώσεις ηθικών διλημάτων τα οποία σχετίζονται με την προσωπική τους ηθική αλλά και την ηθική που έχουν διαμορφώσει βάσει του επαγγέλματός τους. Στις αφηγήσεις τους διαπιστώνεται ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισαν το εκάστοτε δίλημμα αποτελεί εν πολλοίς συνάρτηση της προσωπικής τους ηθικής ωριμότητας και πνευματικής εξέλιξης όπως χαρακτηριστικά διατυπώνεται από έναν εκπαιδευτικό:

ηθική είναι να παίρνεις και θέση στα πράγματα... να τοποθετείσαι... Ορισμένοι δεν εμπλέκονται... λένε ότι δεν είμαι υπεύθυνος εγώ για αυτό... Για εμένα αυτό δεν είναι ηθική...

Διαχείριση σχέσεων με μαθητές

Είναι προφανές ότι εκπαιδευτικοί και μαθητές λειτουργούν ως «συγκοινωνούντα δοχεία» με αποτέλεσμα οι αφηγήσεις των ηθικών προβληματισμών των συμμετεχόντων να εστιάζουν κυρίως στη διαχείριση των σχέσεων με τους μαθητές τους αλλά και στην αλληλεπίδρασή τους μαζί τους. Διαπιστώνεται ότι στους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς οι ηθικοί προβληματισμοί σχετίζονται περισσότερο με ζητήματα προσωπικής επιβολής και εδραίωσης της θέσης τους, ενώ στους εκπαιδευτικούς με πολυετή υπηρεσία αναφέρονται κυρίως προβληματισμοί σε σχέση με την επικοινωνία:

Μια φορά μπαίνω σε μια τάξη και τους βλέπω όλους μέσα στα κλάματα.. Είχαν πάρει την προηγούμενη ώρα τα τεστ των αρχαίων και όλοι-καλοί, κακοί μαθητές- είχαν γράψει χάλια. Εκείνη τη στιγμή, βλέποντας αυτή την κατάσταση γύρισα και τους είπα... παιδιά... καταλαβαίνω τη στενοχώρια σας... πάρτε για λίγο τον χρόνο σας και μόλις είστε έτοιμοι, τότε μπορούμε να ξεκινήσουμε το μάθημα... Σκεπτόμουν πως με βάση αυτό που βλέπω, δε μπορώ να πάω εγώ μετά και να κάνω το μάθημα, όπως το είχα προγραμματίσει... Δεν κάνεις μάθημα για το μάθημα....

Παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό έργο

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν και σε παρεμβάσεις οι οποίες σχετίζονταν με την εκπαιδευτική τους ιδιότητα και ρόλο, με αποτέλεσμα να χρειαστεί να γίνει αυτός ο διαχωρισμός προκειμένου να αναδειχθούν επιπλέον παράγοντες παρεμβάσεων. Οι πιο συχνά αναφερόμενες παρεμβάσεις αφορούσαν σε πιέσεις διευθυντών και γονέων και το ηθικό δίλημμα το οποίο καλούνταν να επιλύσουν ήταν αν θα αντιπαρατεθούν ευθέως με τη διοίκηση ή τον γονέα ή αν θα επιλέξουν να αποδεχτούν τις όποιες παρεμβάσεις. Στο παρακάτω απόσπασμα ο εκπαιδευτικός έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στη διατήρηση του εκπαιδευτικού του κύρους και στη σωματική του ακεραιότητα. Διαπιστώνει κανείς ότι η διαδικασία λήψης μιας ηθικής απόφασης -εν προκειμένω το αν θα επιβάλει ο εκπαιδευτικός τις κυρώσεις που θεωρεί απαραίτητες σε έναν μαθητή με παραβατική συμπεριφορά- μπορεί να διαμορφωθεί μέσα από ορθολογικές διεργασίες και δεοντολογικά κριτήρια αλλά και να επηρεαστεί από υποκειμενικούς παράγοντες.

Είχαμε ένα παιδί ξένης καταγωγής...πολύ βίαιο... Κάποια φορά επειδή το είχα βάλει τιμωρία ήρθε ο πατέρας και με απείλησε. Ο πατέρας είχε μεγάλη ισχύ... με ακριβό αυτοκίνητο κ.λπ. Τότε μια διευθύντρια μου είπε... ας προστατέψουμε τους εαυτούς μας μη μας βρει κανένα κακό. Μου ζήτησε να μην ασχοληθώ ξανά...

Συμπεράσματα της έρευνας

Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως τα ηθικά διλήμματα παρουσιάζονται με την ίδια συχνότητα τόσο στους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς όσο και σε εκείνους με πολύχρονη υπηρεσία και συνακόλουθη εργασιακή εμπειρία. Οι ηθικές κρίσεις και των δύο φάνηκε να μην σχετίζονται με τα έτη προϋπηρεσίας, εύρημα το οποίο συμπίπτει και με την έρευνα των Proios, Athanailidis & Arvanitidou (2011) σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν ορισμένες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα είδη των ηθικών διλημάτων.

Οι νεοδιόριστοι εκπαιδευτικοί τείνουν να έχουν περισσότερα ηθικά διλήμματα σε σχέση με το διδακτικό τους έργο, την επιλογή και διαχείριση του εκπαιδευτικού υλικού και την αξιολόγηση των μαθητών τους. Οπωσδήποτε, η έλλειψη εμπειρίας δικαιολογεί αυτό το εύρημα, καθώς, όπως φάνηκε από τα δεδομένα των εκπαιδευτικών με πολύχρονη προϋπηρεσία, τέτοιου είδους διλήμματα δεν φαίνεται να τους απασχολούν ή δεν τα αντιμετωπίζουν ως ηθικά. Ειδικότερα, στο ζήτημα της αξιολόγησης των μαθητών οι εκπαιδευτικοί της μουσικής χρειάζεται να σταθμίσουν αρκετές παραμέτρους, αλλά και να συμπεριλάβουν μέσα σε αυτές και τους στόχους τους οποίους θέλουν να επιτύχουν με αυτή. Η Scott (2012) στην έρευνά της αναφέρει πως υπάρχουν τρεις πτυχές στη διαδικασία της αξιολόγησης: η αξιολόγηση της μάθησης, η οποία περιγράφεται ως μία γενική αποτύπωση του γνωστικού επιπέδου των μαθητών, η αξιολόγηση για τη μάθηση, ως μέσο ανατροφοδότησης από την πλευρά του εκπαιδευτικού προκειμένου να ενισχύσει τις μουσικές ικανότητες των μαθητών του, και τέλος η αξιολόγηση ως μάθηση, μια μάθηση στην οποία εμπλέκονται οι ίδιοι οι μαθητές προκειμένου να αξιολογήσουν τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχουν και ενεργούν μέσα στη μουσική δημιουργία. Η παραπάνω περιγραφή θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει ένα έρεισμα σκέψης για τους νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς προκειμένου να εξορθολογίσουν τα αξιολογικά τους κριτήρια και να αμβλύνουν την αμφιθυμία τους πάνω σε αυτόν ηθικό προβληματισμό.

Από την πλευρά των εκπαιδευτικών με πολύχρονη προϋπηρεσία διαπιστώθηκε ότι αυτοί έχουν αντιμετωπίσει σε συχνότητα ηθικά διλήμματα σε σχέση με τις παρεμβάσεις τρίτων στην επιλογή ρεπερτορίου, κάτι που δεν αναφέρθηκε από τους νεοδιόριστους, οι οποίοι -ενδεχομένως λόγω των περιορισμένων ετών εργασιακής εμπειρίας- δεν έχουν έως τώρα έρθει αντιμέτωποι με τέτοια ζητήματα. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί η επιρροή του σχολικού περιβάλλοντος και της διεύθυνσης σε σχέση με τα είδη και ηθικό βάρος των διλημάτων, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Meyer et al. (2002). Είναι προφανές πως κάθε σχολική κοινότητα διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά της σε μεγάλο βαθμό από την προσωπικότητα και τις επιλογές της διεύθυνσης. Στην έρευνα των Norberg & Johansson (2007) σε διευθυντές σχολείων της Σουηδίας διαπιστώθηκε ότι τα είδη των ηθικών διλημάτων διέφεραν σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους, καθώς αυτά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις προσωπικές ηθικές αξίες του εκάστοτε διευθυντή και την αποτύπωση αυτών στην επαγγελματική του ηθική. Καθίσταται επομένως σαφές ότι τα ηθικά διλήμματα των εκπαιδευτικών σε σχέση με τις παρεμβάσεις τρίτων συναρτώνται άμεσα με την ηθική ωριμότητα της διεύθυνσης της σχολικής κοινότητας.

Συνολικά διαπιστώθηκε πως στη διαδικασία διαχείρισης των ηθικών διλημάτων από την πλευρά των εκπαιδευτικών οι τελευταίοι ενήργησαν μέσα σε αυτά με μια «κατά περίπτωση» προσέγγιση. Ωστόσο, στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες υπήρξαν έντονα συναισθηματικές καταστάσεις, όπως στις παρεμβάσεις τρίτων τόσο στο καλλιτεχνικό έργο όσο και στο εκπαιδευτικό, τα ηθικά διλήμματα προσεγγίστηκαν με δεοντολογικά κριτήρια ηθικής. Αντίθετα, σε περιπτώσεις λιγότερο έντονων ηθικών διλημάτων (επιλογή διδακτικού υλικού, αξιολόγηση) οι εκπαιδευτικοί μουσικής λειτούργησαν με ωφελμιστικά ηθικά κριτήρια. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνεται και στην

αντίστοιχη έρευνα των Greene et al. (2004) σε σχέση με τις ηθικές κρίσεις και τις περιοχές του εγκεφάλου που σχετίζονται με τα συναισθήματα.

Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι τα ηθικά διλήμματα αποτελούν συχνό φαινόμενο και πρόκληση στην καθημερινότητα της επαγγελματικής ζωής των εκπαιδευτικών μουσικής αλλά και το γεγονός ότι η ηθική των κοινωνιών είναι διαχρονικά ευμετάβλητη, κρίνεται πως η συζήτηση και ο προβληματισμός πάνω σε ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας θα αποτελούν πάντοτε επίκαιρο ζήτημα προς διερεύνηση. Ανάλογες έρευνες προς αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσαν να ενισχύσουν και να ενθαρρύνουν τις αποφάσεις και ηθικές κρίσεις των εκπαιδευτικών, ώστε οι τελευταίοι να οδηγούνται σε υψηλότερα επίπεδα ηθικής συμπεριφοράς αλλά και να προετοιμάσουν κατάλληλα τους φοιτητές των τμημάτων Μουσικών Σπουδών, οι οποίοι προσβλέπουν σε μια επαγγελματική σταδιοδρομία στον κλάδο της εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abrahams, F., & Head, P. (2005). *Case studies in music education* (2η ed.). Gia Publications.
- Allsup, R. E., & Westerlund, H. (2012). Methods and situational ethics in music education. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 11(1), 124-148. <https://eric.ed.gov/?id=EJ989000>
- Arthur, J., Kristjansson, K., Cooke, S., Brown, E., & Carr, D. (2015). *The good teacher: understanding virtues in practice: research report*. Jubilee Centre For Character And Virtues, University of Birmingham.
- Brand, M. (2009). Music teacher effectiveness: Selected historical and contemporary research approaches. *Australian Journal of Music Education*, 1, 13-18. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ912406.pdf>
- Brezinka, W. (1992). *Philosophy of educational knowledge: An introduction to the foundations of science of education, philosophy of education and practical pedagogics*. Kluwer Academic Publishers.
- Campbell, E. (2003). *The ethical teacher*. Open University Press.
- Davidson, J. W. (2002). The solo performer identity. In A. R. Macdonald, D. J. Hargreaves & D. Miell (Eds.), *Musical Identities* (pp. 97-116). Oxford University Press.
- Elliott, D. J., & Silverman, M. (2019). Change in Music Teacher Education. *The Oxford Handbook of Preservice Music Teacher Education in the United States*, 43, 66-84. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190671402.013.4>
- Fowler, J., & Floyd, J. (2014). *Survey research methods* (5th ed.). Sage Publication, Cop.
- Franeta, D., & Protopapadakis, E. D. (2014). *Primenjena etika*. Mediterran Publishing.
- Greene, J. D., Nystrom, L. E., Engell, A. D., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2004). The neural bases of cognitive conflict and control in moral judgment. *Neuron*, 44(2), 389-400. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2004.09.027>
- Lien, J. L. (2012). Ethical dilemmas of in-service music educators. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 11(1), 81-98. <https://eric.ed.gov/?id=EJ988998>
- Meyer, H. A., Astor, R. A., & Behre, W. J. (2002). Teachers' reasoning about school violence: The role of gender and location. *Contemporary Educational Psychology*, 27(4), 499-528. [https://doi.org/10.1016/s0361-476x\(02\)00004-8](https://doi.org/10.1016/s0361-476x(02)00004-8)
- Mill, J. S. (1998). *Utilitarianism*. Oxford University Press.
- Nias, J. (1987). Teaching and the self. *Cambridge Journal of Education*, 17(3), 178-185. <https://doi.org/10.1080/0305764870170313>
- Norberg, K., & Johansson, O. (2007). Ethical dilemmas of Swedish school leaders. *Educational Management Administration & Leadership*, 35(2), 277-294. <https://doi.org/10.1177/1741143207075393>
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1-13. Sage Pub. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Nucci, L. P., Krettenauer, T., & Narvaez, D. (2014). *Handbook of moral and character education*. Routledge.
- Peterson, A., & Arthur, J. (2020). *Ethics and the good teacher: Character in the professional domain*. Routledge.
- Proios, M., Athanailidis, J., & Arvanitidou, V. (2011). A study of the Greek school teachers' moral judgment structures. *Teachers and Teaching*, 17(2), 187-200.

<https://doi.org/10.1080/13540602.2011.539799>

- Rachels, S., & Rachels, J. (2015). *The elements of moral philosophy*. McGraw-Hill Education.
- Regelski, T. A. (2014). Resisting elephants lurking in the music education classroom. *Music Educators Journal*, 100(4), 77-86. <https://doi.org/10.1177/0027432114531798>
- Ruitenber, C. W. (2011). The trouble with dispositions: A critical examination of personal beliefs, professional commitments and actual conduct in teacher education. *Ethics and Education*, 6(1), 41-52. <https://doi.org/10.1080/17449642.2011.587347>
- Scott, S. J. (2012). Rethinking the roles of assessment in music education. *Music Educators Journal*, 98(3), 31-35. <https://doi.org/10.1177/0027432111434742>
- Teachout, D. J. (2001). The relationship between personality and the teaching effectiveness of music student teachers. *Psychology of Music*, 29(2), 179-192. <https://doi.org/10.1177/0305735601292007>